

Pokuta v systému kanonických trestů katolické církve latinské – historie a současnost

Jakub Nagy

Tento článek je dedikován programu Cooperatio, vědní oblast Law, vědní obor Legal History and Roman Law.

Účinností apoštolské konstituce papeže Františka *Pascite gregem Dei* (Pascete Boží stáde)¹ z 23. května 2021, kterou byla novelizována VI. kniha Kodexu kanonického práva z roku 1983 (CIC/1983), byl do systému kanonických trestů katolické církve latinské vrácen *trest peněžité pokuty*.

Účelem tohoto článku je poukázat na dlouhou historii tohoto tradičního pořádkového trestu, zamyslet se nad jeho podstatou a zhodnotit jeho přednosti a možnost zařazení do běžné aplikační praxe. Pokusíme se zodpovědět, nakolik může trest peněžité pokuty napomoci církevním představeným k udržení kázně uvnitř církve, na jejíž zachovávání mají povinnost dohlížet a přiměřeně k tomu užívat i prostředků trestního práva coby flexibilního terapeutického a korigujícího nástroje.²

K pramenům církevního práva trestního

Trestněprávní opatření se objevují již krátce po založení církve Ježíšem Kristem; první trestní sankce se vyskytují již v Pavlových epištolách.³ Koncem antiky a ve středověku byly hlavním zdrojem trestního práva papežské dekrety, které byly

¹ Účinností nabyla 8. prosince 2021. Oficiální český překlad apoštolské konstituce *Pascite gregem Dei* je dostupný v Aktech ČBK č. 16 (2021), Praha, na s. 302–347.

² Srov. apoštolskou konstituci *Pascite gregem Dei* a kán. 1311 § 2 a 1341 novelizované VI. knihy CIC/1983.

³ Viz např. 1 Kor 5, 13.

postupně soustředěny do sbírek kanonického práva. Od 12. do začátku 16. století byla vytvořena soustava šesti sbírek označovaná později jako *Corpus Iuris Canonici*, která byla v polovině 16. století doplněna reformními předpisy Tridentského koncilu.

Kodifikace se kanonické právo dočkalo až ve 20. století. První Kodex kanonického práva pochází z roku 1917 (CIC/1917), v roce 1983 byl nahrazen novým kodexem, který byl ovlivněn podněty Druhého vatikánského koncilu. V roce 2021 byla trestněprávní materie CIC/1983 nahrazena zmíněnou apoštolskou konstitucí *Pascite gregem Dei*.

V oblasti trestního práva hrály vždy nezanedbatelnou roli právní předpisy partikulárního církevního práva,⁴ v tomto článku je však z důvodu stručnosti ponecháváme stranou.⁵

System kanonických trestů do roku 1917

Předtím, než budeme věnovat pozornost výlučně trestu peněžité pokuty, je vhodné předmětný trest nejprve zasadit do širšího kontextu a krátce pojednat o jeho postavení v systému ostatních kanonických trestů.

V kanonickém právu byly trestní sankce tradičně členěny na základě jejich účelu. Podle tohoto kritéria se odedávna rozlišují dvě základní kategorie trestů, totiž:

- tresty nápravné/léčebné (*poenae medicales*), zvané také censury (*censurae*), u nichž církevní zákonodárce cílí především na polepšení a nápravu pachatele, a
- tresty odvetné/pokutující (*poenae vindicativae*), nazývané rovněž tresty v pravém či užším slova smyslu, u nichž převažuje funkce odvetná, tj. jejich hlavním smyslem je odplata za spáchané zlo a nastolení spravedlnosti.⁶

Censury

Mezi censury se řadily, a až do dnešních dnů řadí, tyto tři tresty: exkomunikace, interdikt a suspenze. Jejich společným znakem je nápravné působení na pachatele,

⁴ Viz např. *Navedení dané pražskému kníž. arcib. soudu v církevních záležitostech*, in: Ordinariátní list Pražské arcidiecéze, č. 1–2 a 3–4/1870, Praha, s. 8–16.

⁵ K přehlednému shrnutí dějin pramenů kanonického práva viz TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Církevní právo*, 2. přepracované a doplněné vydání, Praha, 2021, s. 40–65. Podrobněji TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Právní dějiny církvi*, Synagoga a církev v průběhu dějin, Praha, 2019, 288 s.

⁶ RITTNER, Edward, *Církevní právo katolické*, díl II., přeložil Emanuel Zitek, Praha, 1889, s. 95–96.

keré mohlo mít různou formu a intenzitu: od úplného vyloučení z církevního společenství (*excommunicatio maior* neboli *anathema*)⁷ či vyloučení z účasti na svátostech a z možnosti nabýt či vykonávat církevní úřad (*excommunicatio minor*), přes vyloučení osoby z účastenství na bohoslužbách (osobní interdikt) či zákaz konat bohoslužby na určitém místě (místní interdikt),⁸ až po odnětí všech nebo jen některých nabytých oprávnění v církvi (*suspense*).⁹

Nápravný trest měl pominout, jakmile bylo jeho účelu dosaženo. Pak měla církevní autorita, tedy zpravidla ten, kdo vynesl rozsudek, od censury osvobodit udělením *absoluce*. Absoluce mohla být udělena i podmíněně (např. pokud si pachatel trestného činu nebyl jist, zda byl vůbec censurou stížen)¹⁰ či s výhradami (např. s dodatkem, že pachatel trestného činu opět upadne do censury, nesplní-li dané sliby).¹¹

Odvetné tresty

Odvetné tresty naproti tomu směřovaly převážně k odplatě za spáchané bezpráví a svou povahou se blížily světským trestům. Patřily mezi ně zejména tyto tresty:

- I. sesazení z úřadu nebo obročí, resp. odnětí určitých práv duchovního,¹²
- II. trestní přeložení z jednoho úřadu nebo obročí na jiný úřad či obročí, zpravidla s menší působností, resp. tenčími důchody,
- III. suspenze na dobu určitou,

⁷ Nejedná se však o vyloučení z církve, neboť příslušnost k církvi se nabyvá křtem, který je nesmazatelný. Někteří autoři v této souvislosti proto hovoří o ztrátě „občanství“ v církvi. Srov. DUDA, Ján, *Boží ľud. Výklad druhej knihy Kódexu kánonického práva z roku 1983*, Praha, 2021, s. 31–33.

⁸ K problematice místního interdiktu srov. ČERNÝ, Miroslav, *Místní interdikt*, in: ADAMOVIČ, Karolína, KNOLL, Vilém, VALEŠ, Václav (a kol.), *Pozapomenuté právní instituty*, Plzeň, 2014, s. 40–59.

⁹ HENNER, Kamil, *Právo církevní*, vydání autorisované, Praha, 1911, s. 525–532.

¹⁰ Tento případ přicházel v úvahu u censur *latae sententiae*, tj. těch církevních trestů, které nastupují samočinně již v okamžiku spáchaní trestného činu, aniž by musely být soudním rozsudkem či správním aktem vyhlášeny (pokud ovšem nejsou deklaratorně vyhlášeny, působí pouze ve vnitřním oboru – ve svědomí).

¹¹ RITNER, Edward, *Církevní právo katolické*, díl II., ..., s. 98–99.

¹² Tento trest měl 3 stupně: I. *privatio beneficii seu officii* – pozbytí benefícia (obročí) nebo úřadu, II. *depositio* – pozbytí úřadu a benefícia spojené se zákazem jejich dalšího nabytí a zákazem vykonávat jakékoli svátostné funkce plynoucí ze svěcení a III. *degradatio* – účinky depozice, a navíc pozbytí všech práv a výsad (např. *privilegia fori*) duchovního stavu.

- IV. tresty odnětí svobody, které měly podobu *uvěznění* v kláštorech či seminářích, v nichž se odsouzený věnoval duchovním cvičením; obzvláště ve starších dobách nebylo výjimkou ani uvěznění v církevních žalářích,¹³
- V. tělesné tresty, zejména vůči mladším klerikům a s omezením nanejvýše 39 ran;¹⁴ avšak nikdy ne mrzačící tresty natož trest smrti,
- VI. odřeknutí křesťanského pohřbu; tento trest měl silnou odstrašující funkci,
- VII. *peněžitě pokuty*.¹⁵

Na rozdíl od censur nemohly odvetné tresty nastoupit samočinně, ale musely být vždy uloženy individuálním právním aktem.¹⁶ Jelikož jejich primárním cílem nebyla náprava pachatele, ale nastolení spravedlnosti, nezakládaly pachatelovým polepšením, ale dispensí udělenou tím, kdo měl k jejímu udělení pravomoc anebo, zřejmě častěji, samotným výkonem trestu – např. uplynutím doby věznění či zaplacením pokuty.

V dalším textu se již blíže podíváme na trest peněžitě pokuty.

Pokuta v období před kodifikací kanonického práva (před r. 1917)

Trest peněžitě pokuty je tradičním kanonickým trestem. Zmínky o něm nalezneme například ve středověké sbírce *Liber Extra* (1234),¹⁷ jež tvoří významnou část svodu kanonického práva *Corpus Iuris Canonici* (1582).

V dekretch Tridentského koncilu,¹⁸ který zasedal v letech 1545–1563, nalezneme pokyn, aby se církevní soudci zdržovali ukládání censur – kterých bylo v té době užíváno přespříliš – a, je-li to v konkrétních případech možné a vhodné, je nahrazovali ukládáním peněžitých pokut:

¹³ BOROVÝ, Klement, *O trestu vězení v církevní kázni starší doby*, in: Časopis katolického duchovenstva č. 10/1884, Praha, s. 582–589.

¹⁴ Srov. 2 Kor 11, 24.

¹⁵ RITTNER, Edward, *Církevní právo katolické*, díl II., ..., s. 113–117. HENNER, Kamil, *Právo církevní*, ..., s. 533–535.

¹⁶ RITTNER, Edward, *Církevní právo katolické*, díl II., ..., s. 96.

¹⁷ Viz c. 3. X de poenis V. 37.

¹⁸ Všechny dekrety Tridentského koncilu promulgoval papež Pius IV. bulou *Benedictus Deus* (Požehnaný Bůh). Jejich sbírka vyšla tiskem v roce 1564. Viz TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Církevní právo*, ..., s. 53. Český překlad: HRDINA, Ignác Antonín, *Dokumenty Tridentského koncilu*, latinský text a překlad do češtiny, Praha, 2015, 335 s.

„Avšak v soudních záležitostech se nařizuje všem církevním soudcům, [...] aby se tam, kde v kterémkoli stadiu soudního řízení mohou vlastní autoritou naříditi věcnou nebo osobní exekuci, zdržovali jak v průběhu řízení, tak při rozhodování samém církevních censur nebo interdiktů. Avšak nechť je jim dovoleno, shledají-li to prospěšným, v civilních záležitostech, které jakýmkoli způsobem příslušejí před církevní soud, komukoli včetně laiků ukládat peněžité pokuty, které hned po jejich vymožení mají být připsány zbožným institutům tam existujícím [...].“¹⁹

Trest peněžité pokuty nalezneme i v dalších pramenech novověkého kanonického práva. Například apoštolská konstituce papeže Pia V. *Cum primum* z 1. dubna 1566 stanoví trest pokuty dvaceti pěti dukátů mimo jiné pro toho, kdo by v kostele během mše či kázání opovázlivě chodil, křičel nebo neuctivě seděl zády k Nejsvětější svátosti nebo dělal cokoli, co by působilo pohoršení nebo narušovalo bohoslužby. Stejný trest měl postihnout i toho, kdo by v kostele vedl potrhlý rozhovor s necudnými nebo i váženými ženami.²⁰

Pokuty mohly být dále ukládány i k vymáhání desátků.²¹ Vždy však bylo přísně omezeno užití výtěžku z pokut, který musel být v každém případě *použit jen ke zbožným účelům, nikoli pro soukromé záležitosti biskupů a kanovníků*²² či ke zřízení anebo obnově biskupských vězení (*carceres episcopales*).²³

O faktické aplikovatelnosti trestu peněžitých pokut v době vrcholného novověku, obzvlášť vůči laikům, však kanonisté spíše pochybují.²⁴ Praktická použitelnost tohoto trestu totiž z velké části závisela na tom, do jaké míry se církev mohla opřít o světský výkon církevních rozsudků. Zatímco censury státní výkon zpravidla nepotřebovaly, neboť byly a jsou ryze duchovními tresty záležejícími nejčastěji

¹⁹ Viz 25. zasedání dne 3. prosince 1563, *Dekret o reformě*, hlava III., in: HRDINA, Ignác Antonín (překl.), *Dokumenty Tridentského koncilu*, ..., s. 263–264.

²⁰ GASPARRI, Pietro (ed.), *Codicis iuris canonici fontes*, Volumen I, Concilia generalia. Romani pontifices usque ad annum 1745. n. 1–364, s. 198 (§ 4).

²¹ Srov. S. C. C., *Tridentina*, 20 iul. 1613, in: GASPARRI, Pietro (ed.), *Codicis iuris canonici fontes*, Volumen V, Curia romana: S. C. consist. – S. C. de sacramentis. S. C. C. – a. 1573–1760. n. 2056–3704, s. 213.

²² Viz např. S. C. C. *Elnen.*, 28 mart. 1648, ad 6, in: GASPARRI, Pietro (ed.), *Codicis iuris canonici fontes*, Volumen V, ..., s. 307.

²³ Viz S. C. C. *Nicien.*, 20 mart. 1649, in: GASPARRI, Pietro (ed.), *Codicis iuris canonici fontes*, Volumen V, ..., s. 312.

²⁴ Srov. HENNER, Kamil, *Právo církevní*, ..., s. 535. RITTNER, Edward, *Církevní právo katolické*, díl II., ..., s. 116–117.

v zákazech, vyloučeních a odnětích, tedy v pasivních povinnostech odsouzeného, spočívá peněžitý trest naopak v aktivní povinnosti něco dát (*dare*), jež musí být nějak vynucena, nedojde-li k dobrovolnému plnění ze strany odsouzeného.

Faktická aplikovatelnost trestu pokuty se tudíž odvíjela od toho, do jaké míry se církev při výkonu své trestní jurisdikce mohla opřít o tzv. *brachium saeculare* (světské rámě). Ještě v konkordátu mezi Apoštolským stolcem a Rakouským císařstvím z roku 1855 bylo ze strany státu uznáno právo církve ukládat tresty duchovním i laikům (čl. XI) a zaručena pomoc církvi při výkonu trestních rozsudků proti duchovním (čl. XVI). S účinností zákona č. 50/1874 ř. z., o vnějších poměrech katolické církve, který *de facto* nahradil konkordát vypovězený rakouským císařem v roce 1870, však pomoc při výkonu církevních rozsudků skončila. Ustanovení § 19 předmětného zákona totiž výslovně stanoví, že při výkonu církevní úřední moci nelze užívat zevního donucování. Výkon trestu tak od té doby v českých zemích závisel na jeho dobrovolném přijetí ze strany odsouzeného.

Pokuta v období kodifikovaného kanonického práva (od roku 1917 do současnosti)

Již v průběhu Prvního vatikánského koncilu (1869–1870) začaly v katolické církvi slyt hlasy volající po kodifikaci kanonického práva. Na počátku 20. století jmenoval papež Pius X. k přípravě kodexu odbornou komisi, jež po několika letech práce předložila jeho nástupci návrh kodifikovaného znění. „Duchovním otcem“ tohoto mohutného legislativního díla byl světoznámý italský kanonista kardinál Pietro Gasparri. Papež Benedikt XV. Kodex kanonického práva (*Codex Iuris Canonici*) schválil a promulgoval 27. května 1917. Účinnosti nabyl CIC/1917 o rok později, na Svatodušní neděli 19. května 1918.²⁵

Kodex kanonického práva z roku 1917

CIC/1917 sestává z pěti knih. Trestnímu právu je věnována celá V. kniha nazvaná *Trestné činy a tresty (De delictis et poenis)*, obsahující bezmála 220 kánonů. Ponecháme-li stranou nápravné tresty čili censury (tj. exkomunikaci, interdikt a suspensi), zná CIC/1917 celou řadu odvetných trestů. Člení je na společné odvetné tresty (kán. 2291), jež mohou postihnout duchovní i laiky a jejichž výčet je pouze

²⁵ TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Právní dějiny církvi*, ..., s. 246–247.

demonstrativní, a na zvláštní odvetné tresty (kán. 2298) pouze pro duchovní, které vypočítává taxativně. Trest peněžní pokuty je zařazen mezi společné odvetné tresty (kán. 2291 odst. 12), takže může být uložen duchovním i laikům.

Kodex žádné bližší podmínky ukládání trestu peněžité pokuty neobsahuje. Pouze stanoví, že výnos z peněžité pokuty, ať už uložené obecným nebo partikulárním právem, musí být ordinářem použit ke zbožným účelům, ne však ve prospěch biskupského anebo kapitulního stolního majetku, leda by právo výslovně stanovilo jiné užití (kán. 2297). Tím je například povinnost duchovního, který neoprávněně zcizil církevní majetek, mimo jiné zaplatit pokutu ve výši dvojnásobku hodnoty neoprávněně zcizené věci *ve prospěch* poškozeného kostela nebo zbožného nadání, jak ukládá kán. 2347 odst. 2 CIC/1917.²⁶

Kanonisté se shodují, že trest peněžité pokuty byl, na rozdíl od některých jiných odvetných trestů, které okolnostmi nové doby ztratily svou relevanci, pravidelně ukládán, avšak zpravidla jen duchovním. Laici byli trestáni spíše censurami, s výjimkou trestu odepření církevního pohřbu.²⁷

Kodex kanonického práva z roku 1983

Postupem času v katolické církvi žel začaly vystupovat do popředí hlasy volající po zmírnění či dokonce odstranění církevního práva. „Po II. Vatikánském koncilu [1962–1965] vládla v širokých církevních kruzích velmi antijuridická nálada. Jestliže církevní právo jitrilo sensibilitu věřících tvrdostí a nesmlouvavostí mnohých norem starého kodexu, kanonické trestní právo bylo předmětem odporu na prvním místě. Jak může církev, která učí odpouštějící lásce k bližnímu [...] trestat ty, kteří pochybili? Odkud vůbec církev bere právo stanovit a ukládat tresty?“²⁸

A tak není divu, že v Kodexu kanonického práva z roku 1983, který nahradil CIC/1917, byl počet trestněprávních kánonů výrazně zredukován (z 220 na 89) a celkově se přístup k trestnímu právu, které je v CIC/1983 obsaženo v předposlední VI. knize, podstatně změnil. Trest peněžité pokuty, stejně jako řadu dalších odvetných (nově: pořádkových) trestů, již v původním znění CIC/1983 *nenalez-neme*. Jistou výjimku představuje možnost soudce uložit peněžitý trest právnímu

²⁶ RAMSTEIN, Matthew, *A Manual of Canon Law*, Hoboken, New Jersey, 1947, s. 690.

²⁷ Ibidem, s. 689.

²⁸ PŘIBYL, Stanislav, *Základní změny v kanonickém trestním právu*, in: Revue církevního práva č. 15–1/2000, Praha, s. 27.

zástupci či advokátovi, který porušil některé povinnosti plynoucí z procesního práva: odkoupil spornou věc, uzavřel smlouvu o získání nadměrné výhody, přijal dar, slib či se jakýmkoli jiným způsobem zpronevěřil svému úřadu.²⁹

Zmírnění a faktické neužívání trestního práva – jakož i další faktory – zapříčinilo uvolnění morálky v katolické církvi, jež se projevilo v nárůstu finančních a sexuálních skandálů. Proto byly již brzy po vstoupení CIC/1983 v účinnost zahájeny práce na dílčích novelizacích trestního práva. Komplexní novela celé VI. knihy CIC/1983 byla provedena až výše zmíněnou apoštolskou konstitucí papeže Františka *Pascite gregem Dei* (Paste Boží stáde) z 23. května 2021, s účinností od 8. prosince 2021.³⁰

Pokuta v novém trestním právu

Novelizovaná VI. kniha CIC/1983, účinná od 8. prosince 2021, představuje především systematickou změnu v nahlížení na trestní právo, jež má být pojímáno jako pastorační nástroj určený k praktickému použití. Má odstranit předsudky a široce pojatou diskreci církevních představených ve vztahu k užívání trestních norem, které byly založené na chybném pojetí milosrdenství, a vyzdvihuje potřebu chránit křesťanské společenství tím, že ukládá církevním představeným povinnost nové trestněprávní normy aplikovat.³¹ Na druhou stranu zakotvuje princip přiměřenosti aplikace trestního práva a zásadu presumpce nevinny.³²

V nové VI. knize CIC/1983 jsou pořádkové tresty členěny do čtyř kategorií na: příkazy, zákazy, zbavení a propuštění z klerického stavu. Mezi příkazy se řadí i *trest peněžité pokuty*, konkrétně příkaz uhradit pokutu neboli peněžitý obnos pro církevní účely podle pravidel stanovených biskupskou konferencí (kán. 1336 § 2 odst. 2). Pravidla biskupské konference by podle mého názoru měla vymezit alespoň relativně určitý způsob stanovení výše finanční částky, jakož i určit

²⁹ Viz kán. 1488 § 1 a 1489 CIC/1983.

³⁰ Novelizace se v nedávné době dočkalo také trestní právo východních katolických církví, na obecné úrovni obsažené v Kodexu kánonů východních církví (CCEO) z roku 1990. Stalo se tak promulgací motu proprio papeže Františka *Vocare peccatores* z 20. března 2023. Možnost uložit trest peněžité pokuty nalezneme v novém znění kán. 1429 § 2 2° CCEO. Novela nabude účinnosti 29. června 2023.

³¹ Viz kán. 1311 § 2 a 1341 nové VI. knihy CIC/1983.

³² ARRIETA, Juan Ignacio, *A Presentation of the New Penal System of Canon Law*, in: *The Jurist* č. 77–2/2021, Washington, D. C., s. 245–268.

konkrétní církevní právnickou osobu, které finanční prostředky z peněžitého trestu připadnou (např. fond pro platy duchovních). Česká biskupská konference (ČBK) doposud žádná pravidla pro ukládání peněžitého trestu nestanovila.³³

Subjektem trestu peněžité pokuty jsou jak duchovní, tak i laici. Uložený trest musí být přiměřený způsobenému pohoršení a vzniklé škodě. Při trestání duchovních – zvláště při zásazích do jejich majetkové sféry – je třeba mít vždy na paměti, aby duchovní nikdy neztratili prostředky nutné ke slušné obživě.³⁴ I v případě stanovení výše peněžitého trestu laikům je nutné reflektovat jejich finanční možnosti a nadto i rodinné a jiné poměry. Peněžitý trest totiž představuje výjimku ze zásady, že působí újmu jen pachateli trestného činu, neboť postihuje i osoby závislé na pachateli (zejména jeho manžela a děti), jakož i osobu trestným činem poškozenou, uspokojující se na majetku pachatele.³⁵ Stanovení správné výše trestu je tedy zcela zásadní.

Trest peněžité pokuty může být uložen nejen samostatně či současně s dalšími pořádkovými (odvetnými) tresty, ale nově i k nápravnému trestu (censuře) jako jeho *zostření*.³⁶ Peněžitých pokut lze podle nové úpravy užít také k donucení pachatele k náhradě způsobené škody nebo k navrácení věci.³⁷ Podíváme-li se na zvláštní část nového trestního práva, zjistíme, že trest peněžité pokuty je možné uložit takřka za všechny trestné činy – ať už při obligatorním uložení pořádkového trestu, nebo při neurčitě vymezené trestní sankci (potrestání *spravedlivým trestem*) či jako dodatek k nápravnému trestu (censuře).³⁸

Za jaké trestné činy by měl být trest peněžité pokuty ukládán? To záleží na okolnostech jednotlivého případu. Domnívám se, že by pokuta mohla být adekvátní trestní sankcí zejména za trestné činy proti majetku, jako jsou například nově vymezené trestné činy krádeže, nedovoleného zcizení církevního majetku

³³ Její ekonomicko-právní komise však k přijetí pravidel již zahájila první kroky.

³⁴ Viz kán. 1349 a 1350 nové VI. knihy CIC/1983.

³⁵ JELÍNEK, Jiří, *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání, Praha, 2017, s. 420–422.

³⁶ Viz kán. 1335 § 1 nové VI. knihy CIC/1983.

³⁷ Viz kán. 1361 § 4 nové VI. knihy CIC/1983.

³⁸ Viz např. kán. 1372, 1375 § 1, resp. 1335 § 1 nové VI. knihy CIC/1983. Dodejme, že podle kán. 1344 odst. 2 může soudce podle svého svědomí a moudrého uvážení za jistých okolností upustit od uložení trestu nebo uložit mírnější trest (mohl by jím být trest peněžité pokuty?) či trestní pokání, jestliže se pachatel napravil a rovněž bylo odstraněno pohoršení a nahrazena případná škoda, nebo jestliže byl či bude dostatečně potrestán světskou autoritou.

či zanedbání jeho správy z hrubé nedbalosti.³⁹ Při úvaze nad výběrem adekvátní trestní sankce by totiž soudce měl přihlížet také k objektu, který byl trestným činem narušen. Navíc u majetkových trestných činů lze zpravidla snadno určit přesnou výši způsobené škody a toto reflektovat při stanovení výše peněžitého trestu.⁴⁰

Šíře využití peněžitého trestu se však jistě neomezuje jen hlediskem narušeného objektu. V případech, kde to zákon umožňuje, by trest pokuty mohl být vhodným doplňkem či *náhradou za nápravné tresty* (censury). Stejně jako ve světském právu je peněžítý trest alternativou ke krátkodobým trestům odnětí svobody, mohl by trest peněžité pokuty být alternativou k censurám, které mají v podstatě podobný smysl.⁴¹ Neumožňují sice pachatele omezit na svobodě, ale do jisté míry jej izolují od církevního společenství. K této izolaci věřícího, ať už klerika či laika, by se mělo přistupovat jen v případě těch nejzávažnějších trestných činů, zatímco u méně závažných deliktů s neurčitě vymezenou sankcí anebo sankcí pořádkového trestu může nalézt bohaté uplatnění právě trest peněžité pokuty.

K otázce vymahatelnosti trestu peněžité pokuty

Má-li být nové trestní právo skutečně funkčním systémem, který je reálně aplikovatelný – jak to vyžaduje církevní zákonodárce – je nutné se krátce zamyslet také nad vymahatelností ukládaných kanonických trestů.

Skutečnost, že absentuje formální způsob vynucení uloženého církevního trestu státem, sice lze považovat za oslabení jeho efektivity, nelze však hovořit o ztrátě jeho smyslu. Tresty totiž nepůsobí jen čistě represivně. Důležitá je i preventivní funkce trestního práva, neboť hrozba trestu má významné odrazující účinky na jednotlivce i společnost (princip individuální a generální prevence).

Kanonické tresty jistě vyvolávají také morálně-sociální důsledky projevující se v podobě explicitního či implicitního tlaku na jejich výkon ze strany křesťanského společenství. Již samo uložení kanonického trestu, natož jeho nevykonání, je pro věřícího často ostudné a mnohdy vzbuzuje i veřejné pohoršení mezi ostatními křesťany. K dobrovolnému plnění trestu tak přispívá i jeho působení na pachatelovo

³⁹ Viz kán. 1376 nové VI. knihy CIC/1983. Srov. též NAGY, Jakub, *Změny v kanonickém trestním právu se zaměřením na majetkové trestné činy*, in: BENÁK, Jaroslav (ed.), *Církev a stát 2022*, Sborník příspěvků z konference, Brno, 2022, s. 9–21.

⁴⁰ BENTHAM, Jeremy, *Theory of Legislation*, London, 1931, s. 286–287.

⁴¹ Srov. JELÍNEK, Jiří, *Trestní právo hmotné. ...*, s. 420–422.

svědomí. Jistě nelze podceňovat význam právního povědomí o závazku každého křesťana žít svatý život, svým životem vydávat svědectví o víře, hledat pravdu a pečovat o své svědomí.⁴²

Zvláště u duchovních si lze stěžít představit, že by uložený trest dobrovolně neplnili. Vždyť, pokud jde duchovnímu o jeho další pokojné soužití a působení v církvi, je v jeho vlastním zájmu se uloženému trestu dobrovolně podrobit. Neučiní-li tak, mohlo by jeho jednání podle současné právní úpravy naplnit skutkovou podstatu trestného činu neuposlechnutí církevního představeného či porušení povinnosti vzniklé následkem trestu.⁴³ Subjekty těchto trestných činů mohou být i laici.

U duchovních by *de lege ferenda* také připadalo v úvahu vymáhání peněžitě pokuty obdobnou cestou, jakou ve světském právu představuje institut srážek ze mzdy či jiných příjmů.⁴⁴ Stejného cíle by mohlo být dosaženo rovněž uložením nového pořádkového trestu *zbavení všech církevních požitků nebo jejich částí* podle pravidel stanovených biskupskou konferencí, při zachování prostředků ke slušné obživě duchovních.⁴⁵

Závěr

Trest peněžitě pokuty je tradičním kanonickým trestem, který je po staletí součástí církevního práva katolické církve latinského obřadu. Řadí se mezi odvetné (nyní označované jako pořádkové) tresty, jejichž hlavním smyslem je nastolení

⁴² KOLÁŘOVÁ, Marie, *Povinnost hledat pravdu a podle ní žít*, in: Revue církevního práva č. 53–3/2012, Praha, s. 17–28.

⁴³ Viz kán. 1371 § 1 a 2 nové VI. knihy CIC/1983. Srov. dále HRDINA, Ignác Antonín, *Fungování církevních soudů v trestních věcech*, in: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. XXI, 2013, s. 234–235.

⁴⁴ Církve požívají v personálních otázkách autonomie, o vzniku a zániku služebních poměrů duchovních rozhodují samy. Avšak ve věcech mzdy a případně jiných majetkových nároků byl v jednom případě v minulosti dovozen názor civilního soudu, že duchovní mají právo se obracet na světské soudy v požadavku na vydání zápočtového listu pro účely sociálního zabezpečení. Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 26. března 1997, sp. zn. I ÚS 211/96 a dále např. PŘIBYL, Stanislav, *Vnitrocírkevní autonomie v rozhodování ústavních soudů České republiky a Slovenské republiky o služebním poměru duchovních*, in: Revue církevního práva č. 30–1/2005, Praha, s. 40–59. Zůstává v platnosti, že spory vyplývající ze služebního poměru pastoračních pracovníků v církvi (ať duchovních či laiků) rozhodují výlučně církevní představení či církevní soudy; srov. právní zásadu obsaženou v textu Nového zákona: „Jak to, že se někdo z vás opovažuje, má-li spor s druhým, jít k pohanským soudcům místo k bratřím?“ In: 1 Kor 6, 1.

⁴⁵ Viz kán. 1336 § 4 odst. 5 nové VI. knihy CIC/1983.

spravedlnosti. Ukládání trestu peněžité pokuty jak duchovním, tak i laikům, se v dějinách církve podporovalo a vždy se zdůrazňovalo důsledné oddělení vyměřených pokut od majetku církevních hodnostářů.

Po kodifikaci kanonického práva v roce 1917 zůstal peněžitý trest součástí systému odvetných trestů, ze kterého byl vypuštěn až přijetím trestněprávní regulace zmírňujícího Kodexu kanonického práva z roku 1983. Po komplexní novelizaci trestního práva, jež byla provedena apoštolskou konstitucí *Pascite gregem Dei* s účinností od 8. prosince 2021, se trest pokuty do kanonického práva opět vrátil.

Nové trestní právo umožňuje jeho širokou aplikaci. Může být uložen takřka za všechny trestné činy, ať už jako doplněk k nápravnému trestu (censuře), při obligatorním uložení pořádkového trestu či při neurčitě vymezené trestní sankci (potrestání *spravedlivým trestem*). V posledně zmíněném případě může být vhodnou alternativou k nápravným trestům. Jeho výše by měla být přiměřená závažnosti spáchaného trestného činu, utrpěné škodě či způsobenému pohoršení a měla by také odpovídat majetkovým poměrům odsouzeného.

Domníváme se, že opětovné začlenění trestu peněžitých pokut do systému kanonických trestů je správným krokem, který *může přispět k naplnění cílů kanonického trestního práva*, tedy k obnovení spravedlnosti, změně pachatele a napravení pohoršení.⁴⁶

Resumé

Článek pojednává o trestu peněžité pokuty a jeho postavení v trestním právu katolické církve latinské. Zasaduje předmětný trest do systému kanonických trestů a popisuje jeho právněhistorický vývoj, od středověkého a novověkého nekodifikovaného církevního práva, přes právní úpravu kodexů kanonického práva z roku 1917 a 1983, až po současné nové znění kanonického trestního práva, které bylo vyhlášeno apoštolskou konstitucí *Pascite gregem Dei* v roce 2021. Na základě této komplexní novelizace kanonického trestního práva z roku 2021 byl peněžitý trest do soustavy církevních pořádkových trestů opět navrácen. Jeho znovuzavedení hodnotí autor článku velmi pozitivně a zamýšlí se nad širokými možnostmi jeho aplikace.

⁴⁶ Srov. apoštolskou konstituci *Pascite gregem Dei*.

Summary

Fines in the System of Canonical Penalties of the Latin Catholic Church – History and Present

The article deals with the penalty of a fine and its position in the criminal law of the Latin Catholic Church. It places the punishment in question in the system of canonical punishments and describes its legal and historical development, from medieval and modern uncodified church law, through the legal regulation of the codes of canon law from 1917 and 1983, to the current new version of canon criminal law, which was promulgated by the apostolic constitution *Pascite gregem Dei* in 2021. On the basis of this comprehensive amendment of canon criminal law from 2021, the monetary penalty was returned to the system of ecclesiastical punishments. The author of the article evaluates its reintroduction very positively and reflects on the broad possibilities of its application.

Klíčová slova: peněžitá pokuta, kanonický trest, trestný čin, kanonické trestní právo, *Pascite gregem Dei*

Keywords: fine, canonical penalty, criminal offence, criminal canon law, *Pascite gregem Dei*

Autor

Mgr. Jakub Nagy (nar. 1995) je prezenčním doktorandem na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Specializuje se na kanonické právo katolické církve latinské. Současně působí jako výkonný redaktor periodik vydávaných Společností pro církevní právo: Revue církevního práva, Zrcadlo církve a Church Reporter.

Author

Mgr. Jakub Nagy (born 1995) is a full-time PhD student at the Department of Legal History, Faculty of Law, Charles University. He specializes in the canon law of the Latin Catholic Church. At the same time, he works as an executive editor of periodicals published by the Church Law Society: Church Law Review, Church Mirror and Church Reporter.

Kontakt**Mgr. Jakub Nagy**

Právnická fakulta, Univerzita Karlova

Katedra právních dějin

Nám. Curieových 7

116 40 Praha 1

e-mail: nagyj@prf.cuni.cz